

בלבבי משכן אבנה

לאנשים שרוצים להתקדם בחיים

נושאים בפרשה

סוד עלייתם וירידתם של האבות

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען." פירש רש"י: ביקש יעקב לישב בשלוח קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוח אומר הקדוש ברוך הוא לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוח בעולם הזה?

יש להבין בקשתו של יעקב אבינו. מכח מה ביקש יעקב אבינו לישב בשלוח? וכי יעקב אבינו אינו יודע שהצדיקים שלוותם בעולם הבא?

להסברת הענין שומא עלינו להקדים ולבאר מהו ענין ירידתם של האבות לחוץ לארץ ועלייתם חזרה לארץ ישראל.

והנה אברהם אבינו יורד מן הארץ כי שרשו של אברהם אבינו חסד יסוד המים, המים טבעם לעזוב מקום גבוה ולירד למקום נמוך ולכך הוא יורד מן ארץ ישראל. ביאור הדברים: אברהם אבינו עניינו להוריד את השפע האלוקי מלמעלה

(המשך בעמוד 5)

יריאת לפי ר"ת	יצאת השבת	כניסת השבת	
5.52	5.14	4.00	ירושלים
5.48	5.11	4.06	צפת
5.48	5.16	4.15	תל אביב
5.57	5.24	4.15	LA
5.40	5.13	4.08	NYC
7.10	6.32	5.28	PANAMA
8.02	7.23	6.19	SAO PAULO
9.11	8.42	7.28	BUENOS AIRES

נא לשמור על קדושת הגיליון

סיפור ולקחו

וישב - ביקש יעקב לישב בשלוח קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוח אומר הקדוש ברוך הוא לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוח בעולם הזה? **כך** סיפר הרב כהנמן מייסד ישיבת פוניבז': באותם ימים בילדותו בליטא, עדיין לא היה שימוש נרחב בנרות, היו מדליקים - נר, או קערית קטנה, מלאה בשמן או נפט, עם פתילה מפשתן או צמר גפן.

באותו חורף, לפני כמה שנה, התחדשות בעיר שני דברים בעלי חשיבות ועוצמה. ראשית כל - נפתח בית חרושת לנרות. היה זה חידוש גדול שהיה עתיד להאיר ולחמם את הלבבות של יהודים ליטאים עתיקים. דבר שני - יצא לאור ש"ס וילנא הראשון (ע"י האלמנה ראם) - כרכי ש"ס בהדפסה מאירת עיניים. חידושים של ממש.

עם פרוס חדש אדר. ישבו להם גבאי הקהילה באסיפתם החדשית הקבועה ודנו בכובד ראש "איזה משלוח מנות יגישו לידי רב העירייה?" כיון שרצו מאד לכבד את רב העיר במשלוח מיוחד, יצאה ההחלטה שמלבד משלוח מנות - יין ודברי מאכל, יניחו בסלסלה הגדולה - גמרא בבא בתרא מהדפוס החדש ושתי חבילות נרות.

ש"ס שלם? לא היה באפשרות הקהילה העניה - לרכוש לרבים. **"פורים** הגיע, ואני הייתי הסבל" סיפר הרב מפוניבז'... כאשר קיבלתי את ההצעה להיות השליח של 'משלוח המנות' שמחת על הזכות. היתה זו זכות שגם מתן שכרה בצידה.

יצאנו מהבית של ראש הקהל, סחבתי את המשא בשתי ידי הקטנות, והגבאים הלכו לידי כמו אותם שני מלאכים המלוים את האדם... פסעתי עם משלוח המנות ונשמתי כמעט פרוחה ממני. המשא היה כבד מאד, שהרי הם קנו את הגמרא הגדולה והעבה ביותר - בבא בתרא, - המשלוח, הגמרא

והנרות היו כבדים במיוחד (הנייר דאז היה נייר עץ כבד).

כשנכנסתי לבית הרב כבר לא היה לי חכ לנשום. מיהרתי להניח את המגש עם תכולתו על השלחן. נעמדתי בפנית החדר לנוח ולצפות.

הרב היה צדיק ותלמיד חכם גדול. **בחדר** השתרר שקט של יראת הכבוד.

הגבאים עמדו והמתינו מתוך שמחת פורים ויראת הכבוד. והנה: הרב הוציא את בקבוק היין והניחו ליד המגש. הסיט את דברי האוכל. אח"כ לקח את הנרות. מישש אותן. הביט בהם שוב ומיששן.

כשסיים עם הנרות הגביה את הגמרא. פתח את הבבא בתרא והסתכל על הדפוס החדש דקה ארוכה, הפך כמה דפים.

אח"כ סגר את הגמרא ונישקה. הוא היה נרגש מאד. עיניו נצצו. דממה מתוחה עמדה בחדר הגדול של בית הרב. הוא ליטף את כריכת הגמרא והגביהה.

ולפתע הופרה השתיקה. הוא ניגן משפט קצר ואמר: "עכשיו אני כבר יודע מה זה גן עדן, - גמרא מש"ס וילנא - עם נרות ללמוד בה..."

המטען שהיה לו - לילד יוסף שלמה כהנמן - כל כך כבד בהתחלה - כאילו נהיה לו קל בבת אחת, כי מאותו יום ואילך הוא נשא עימו מטען זה לכל ימי חייו: הגמרא והנרות נחקקו בתודעתו של הילד. נצרכו בגן עדן נשמתו. כאשר הסתער על העולם להעניק לרבבות יהודים "עולם הזה"... הרב מפוניבז' בנה ישיבות - פעל והפעיל נפשות לקביעות עתים לתורה כל ימי חייו - לתת גן עדן ליהודים!...

נו, וכי אנו לא טפשים? בני אדם נמצאים בפתח גן עדן, ומוליכים את עצמם בידים לגיהנם... יושב יהודי בישיבה או בבית הכנסת ליד הגמרא, טועם הוא מה'גן עדן' של רב העירייה הזקן... עולם הבא בעולם הזה... והוא חולם חלומות על דברים שבחוץ?

שבת שלום
העורך

מן הנלמד בכולל מתוך שיעורו של מורנו ורבינו הרב איתמר שורץ שליט"א

בענין נר חנוכה והמנורה

שמן זית גם לנר חנוכה, אבל לא נהגו להדר אחר שמן זית זך כתית.

חכמים אסרו גם תערובת של שמן פסול ושמן היתר אם כן בשלמא בפתילות

יש מקום להשוות בין שבת וחנוכה לבין מנורת המקדש, אבל בשמנים ההשוואה לכאורה אינה מובנת. והנה כדי לתרץ זאת, נתבונן בהקדם מאי הגריעותא בפתילות הפסולות ובשמנים הפסולים לשבת. והנה הטעם לפסול פתילות מסוימות מובא בגמרא (כ"א א') בלשון "מפני שהאור מסכסכת בהן", וכפי שפירש רש"י, הלהבה היא קופצנית, דועכת ומתחזקת חליפות. והטעם לפסול שמנים מבואר (שם) מפני "שאינן נמשכין אחר הפתילה", ופירש רש"י שיבוא להטות. לפ"ז א"כ בחנוכה ביום חול שאין את החשש של אתי להטות - ומ"מ הבאנו לעיל בשם ר"ה שכשם שנאסרו בשבת כן נאסרו בחנוכה - א"כ לכאורה הטעם הראשוני לפסול אותם שמנים בחנוכה בחול, הוא מפני שהם אסורים במנורה. אבל לקמן בגמ' מבואר עוד טעם, וגם באותו טעם נוכל לראות שהוא מדין זכר למנורה. והנה בהמשך שואלת הגמרא (שם) "שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מהו שיתן לתוכן שמן כלשהו וידליק". כלומר האם מותר להוסיף לשמנים הפסולים שמן כשר, דהיינו שמן שבתכונתו להימשך אחר הפתילה. ומבאר רש"י שמדובר בתערובת של מעט שמן כשר עם שמן פסול כך שהתערובת נמשכת אחר הפתילה. דהרי אין במיני השמנים הללו פסול או כשרות בעצם, אלא מה שמכשיר או פוסל הוא רק התכונה להמשך אחר הפתילה. א"כ אם התערובת נמשכת אחר הפתילה, למה לא להכשירה. והנה בעל האיבעיא עצמו הבין שהסברא לאסור הוא גזירה שמא יבוא להדליק בשמן הפסול בעצמו. אמנם תשובת הגמרא היא שאין מתירין התערובת, "אין מדליקין, מאי טעמא, לפי שאין מדליקין". עי' בגליון הש"ס שמצינו בכמה מקומות בש"ס סגנון כזה. ובערוך ערך לפי, כתב שסגנון כזה פירושו שכך היתה קבלה בידם. כלומר לפי הערוך ורע"א, "לפי שאין מדליקין" אינו נתינת טעם אלא דחיה, בסגנון, כך היא ההלכה ותו לא מידי.

"במה מדליקין ובמה אין מדליקין, אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך וכו'". המשנה מונה שני סוגי פסולים בדין הדלקת נר שבת. האחד, דין של פתילות פסולות. והשני, דין של שמנים פסולים. ובגמרא (כ"א א') "תני רמי בן חמא, פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, אין מדליקין בהם במקדש, משום שנאמר להעלות נר תמיד. הוא תני לה והוא אמר לה, [רש"י - מפרש מאי תלמודא והיכי משמע מהאי קרא], כדי שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר [רש"י - ולא שתהא צריכה תיקון והטייה]". עד כאן דנו בדין שבת ובדין המקדש. הדין השלישי נוגע לחנוכה. אומרת הגמרא שם "אמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, אין מדליקין בהם בחנוכה". הרי שבאותם פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת, גם אין מדליקין בהן במקדש ובחנוכה. למעשה בחנוכה זו מחלוקת בהמשך הגמרא [ולהלכה לא קי"ל כרב הונא (עי' או"ח ריש סי' תרע"ג)], אבל בפשטות אפשר לבאר שמכיון שנרות חנוכה נתקנו כעין נרות מנורת המקדש, לכן דיני הפתילות והשמנים שוים [על אף שבגמ' להלן מובא טעם נוסף]. אמנם מיד מסתערת כאן קושיה ברורה ופשוטה שמקשה רע"א בגליון הש"ס על אתר, כיצד אמרו ששמנים שפסולים בשבת פסולים אף במקדש, והרי לא רק השמנים הפסולים בשבת ובנר חנוכה פסולים למנורה, אלא גם רוב השמנים הכשרים לשבת וחנוכה פסולים למנורה. דהרי במנורת המקדש השתמשו רק בשמן זית זך כתית למאור (תצוה כ"ז כ', ועי' מנחות פ"ו א'). בעוד שלשבת הרבה שמנים מותרים (עי' משנה שבת כ"ד ב'), ואפילו לר' טרפון (במשנה שם) המתיר רק שמן זית לשבת, שמן זית שאינו זך כתית ג"כ מותר לשבת. ולענין חנוכה, איתא בגמרא (שבת כ"ג א'), "אמר רבי יהושע בן לוי כל השמנים כולן יפין לנר [חנוכה], שמן זית מן המובחר" [כך קי"ל להלכה, ולא כרב הונא לעיל]. א"כ מעיקר הדין לא צריך שמן זית, ואפילו מי שמהדר אחר שמן זית, אינו צריך זך כתית. וטעם ההידור אחר שמן זית הוא כי אורו צלול ומאיר (רש"י שם), ומסתמא זה גם הטעם שהתורה ציותה להשתמש בשמן זית למנורה. ולפיכך כזכר למקדש נהגו להדר אחר

נרות חנוכה זכר להדלקת המנורה איתא בגמרא (שבת כ"א ב') "מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה, תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה". הרי שבברייתא מבואר שזכר לנס קבעו אותם ימים להלל ולהודאה, אבל לא מוזכר להדיא בברייתא הדין של הדלקת הנרות. וכן אין הוא מוזכר להדיא בהודאת "על הנסים". אבל כמובן הגמרא דנה רבות בהלכות נרות חנוכה. והדלקת הנרות באה לפרסם נס זה עם שאר הנסים שנעשו לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. אם כן עולה שההדלקה בין השאר היא זכר לנס שהיה במנורה שהיתה במקדש. ולכן אנו מדליקים נר חנוכה לפרסם זאת, על פתח ביתו מבחוץ, לדר בעליה בחלון, ובשעת הסכנה על שולחנו ודיו (שבת כ"א ב'). וכן איתא ברמב"ן (ריש פרשת בהעלותך), שהביא מדרש שחלשה דעתו של אהרן בשעת חנוכת הנשיאים, ואמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינון בטלית לעולם. וכתב ע"ז הרמב"ן, והנה דבר ידוע שכשאינון בית המקדש קיים והקרבנות בטלית מפני חורבנו, אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו. ע"כ דברי הרמב"ן. אם כן מבואר ברמב"ן להדיא ששרש הדלקת נר חנוכה נעוץ בדין הדלקת המנורה. והנה כאשר מעיינים בסוגיות אלו רואים שישנם דינים בנר חנוכה שהם מקבילים לדיני הדלקת המנורה, וישנם דינים בנר חנוכה שהם שונים לגמרי מדיני הדלקת המנורה. במאמר זה נתבונן בעזר ה' בכמה מהדינים שבהם שווים דיני חנוכה למנורה.

פתילות ושמנים פסולים לשבת חנוכה והמנורה והנה במשנה בריש פ"ב דשבת איתא

תיקון כח המקבל

כפי שנתבאר בפעמים הקודמות, התאווה שנובעת מיסוד המים שבעפר שבמים היא התאווה לשהייה במים ומציאות של תענוגים. תאווה זו נובעת משני כוחות עיקריים - כח ההיגררות וכח התענוג, והיא גורמת להתעוררות של שני כוחות נוספים - כח המקבל וכח התובע, שלאחר שהם מתעוררים באדם, הם מחזקים את הקלקול עוד ועוד. בפעם הקודמת עסקנו בתיקון כח התענוג. כעת נעסוק, בעה"י, בתיקון כח המקבל, שנבנה יתר על המידה כתוצאה מהיגררות אחר התענוגים.

בבריאת האדם, חקק בו הקב"ה את כח המקבל. באופן טבעי אי אפשר להתקיים ללא קבלה. ואם האדם משתמש בכח זה בצורתו המתוקנת, זה דבר נפלא. אך אם כח זה גדל מעבר לצורך, האדם מאבד את האיזון בכוחות נפשו ואת תכלית חייו. שהרי הגאון ר' חיים מוולוז'ין היה אומר בשם הגר"א, כי כל מה שהאדם נברא, זה להועיל לאחרים.

באופן טבעי, קיימת באדם נטיה להתכחש לכח המקבל, והוא לא נותן לו לצאת מהכח לפועל באופן הנכון. וממילא כח המקבל מתגלה באופן שאינו מתוקן, כגון לקבל תענוגים. לכן ראשית צריכה להיות לאדם **מו"דעות** לקיום כח המקבל בנפשו: בהכרה בעצם כך שכח זה קיים בנפש, והכרה פרטית על כל דבר שהוא מקבל.

אמנם, אם האדם רק יבנה את המודעות לכח הקבלה, הוא עלול להגביר אותה עוד יותר. לכן צריך לבנות במקביל את כח הנתינה. את כח הנתינה אפשר לבנות באופן כללי, בשני דרכים: א. להשתדל לתת לאחרים בכל הזדמנות. ב. מתוך כל דבר שהאדם מקבל, לתת חלק לאחרים.

תיקון נוסף לכח הקבלה, הוא להעמיד את כח הקבלה במקום של קדושה: "וכולם **מקבלים** עליהם עול מלכות שמים", קבלת יסורים באהבה ועוד. בכללות זה נקרא: קבלת עול. בדרך זו, האדם מקבל לא רק תענוג אלא גם עול, ומתגלה בנפשו כח קבלה של קדושה.

ישנה דרך נוספת לתיקון כח המקבל שבנפש, שהיא דרך עמוקה ושורשית מאוד. כפי שמבואר ברס"ג, למעלה מכח התענוג, קיימים כח האמונה וכח ההו"ה שבנפש¹. ומבואר בספרים הקדושים שכח האמונה וכח ההו"ה, הם למעלה ממערכת של "נותן ומקבל". אך בדרך כלל, כוחות אלו אינם גלויים בנפשו של האדם, והכח הגלוי הראשון הוא כח התענוג. ולכן רוב העולם רודפים אחר תענוגים השכם והערב. אמנם כאשר האדם מגלה בנפשו את כח האמונה ואת כח ההו"ה, הוא נותן לכח התענוג את מקומו הראוי לו, וממילא הוא מאזן הרבה מאוד את כח המקבל שבנפש.

ישנו אופן נוסף לתקן את כח המקבל שבנפש, והוא ע"י בניית כח של קבלת תענוג באופן של תיקון.

אחת הדרכים להתחבר לדבר, היא על ידי כח התענוג. וזו בעצם אחת הסיבות העיקריות, שבני אדם כל כך מחוברים לעולם הזה - משום שהם מתענגים ממנו. אך לא זו תכלית בריאת כח התענוג. הקב"ה ברא את כח התענוג, בעיקר בשביל שנתענג ממנו יתברך, ועל ידי זה נתחבר אליו².

לכן, אם יזכה האדם ויבנה את חייו, באופן שהוא מתענג מהרוחניות - מהתורה והמצוות, ובעיקר ממנו יתברך, הוא יביא את כח התענוג אל התכלית שלשמה הוא נברא, ואין לך תיקון גדול מזה לכח התענוג - "להתענג על ה'". [מתוך סדרת "ארבעת היסודות - יסוד המים" פרק ה']

גם במנורה במקדש תערובת לעולם אסורה

אמנם רש"י ורבינו חננאל והרא"ש פירשו באופן אחר, כאילו גרסין "לפי שאין מדליקין בעינייהו". וכל אחד מהם פירש זאת קצת באופן אחר, ע"ש. והנה להבין את מהלך הערוך ורע"א, נדון בגירסה המופיעה בצד הדף, "לפי שאינן נדלקין" (או "לפי שאינן דולקין" ע"י בריטב"א, ובהערה 10 שם במהדורת מוסד הר"ק). ונראה שזו גירסת הרמב"ם (שבת פ"ה ה"ט), לדעת המגיד משנה. לפי גירסה זו, תשובת הגמרא היא שעירוב השמן כשר לא יועיל, משום שעדיין לא יימשך אחר הפתילה. וכך היא לשון הרמב"ם "אבל שמנים שאין מדליקין בהן, אפילו ערבן בשמנים שמדליקין בהן, לא ידליק מפני שאין נמשכין". והנה לכאורה אלו דברי תימה. דהרי אם יוסיף כמות מספקת של שמן כשר, בודאי יימשך אחר הפתילה. ולכן הריטב"א שם כתב שאם רוב שמן כשר ומיעוט שמן פסול אזי כשר לכולי עלמא, וע"כ משום שתערובת כזאת בודאי תימשך אחר הפתילה. ולכאורה רש"י ר"ח והרא"ש יסכימו לסברת הריטב"א. אמנם ע"י בפמ"ג על הט"ז (או"ח רס"ד סק"ג) שלאחר שכתב שמסוגיין משמע שרוב כשר ומיעוט פסול מותר, כדעת הריטב"א, דייק ברמב"ם שכל תערובת של שמן היתר ושמן פסול אסור. וכאמור, לכאורה תימה היא, דמצד המציאות אין זה מסתבר שכל תערובת של שמן היתר ושמן פסול לא תימשך אחר הפתילה. לכן נראה שהרמב"ם הבין שחכמים גזרו שעצם התערובת היא אסורה. כלומר, כל עירוב של שמן פסול ושמן היתר אסור להדליק בה. וצ"ל שסברת הרמב"ם היא שלמרות שפעמים תערובת כזאת תדלוק יפה, מ"מ פעמים שלא תדלוק יפה, ולא רק כאשר הרוב פסול, אלא פעמים גם כאשר הרוב כשר, כי זה תלוי בסוגי השמנים ובסוגי הפתילות. לכן חכמים לא עשו חילוקים ופסלו כל תערובת. ואפילו דיני בטלות לא יועילו כאן. למרות שכידוע בתערובות של איסור והיתר ישנם מושגים של בטול בששים או בטול ברוב, כאן אפילו פחות מששים של שמן פסול לא יבטל, כי חכמים אסרו את התערובת בעצם. ונראה שמהלך זה יכול להתאים לפירוש הערוך, דבעומק סברא זאת אין נפ"מ אי גרסין "לפי שאין מדליקין" או "לפי שאין נדלקין" או "לפי שאין דולקין". לפי זה נוכל לתרץ את קושית רע"א בגליון השי"ס על הברייתא שאסרה את השמנים שנאסרו בשבת להשתמש בהם למנורה. והקשה רע"א שאפילו השמנים המותרים בשבת אסורים במנורה, וא"כ מאי קמ"ל הברייתא. אלא התירוץ הוא דקמ"ל הברייתא ששמן זית זך כתית שנתערב בו שמן אחר בכל שהוא, אפילו בפחות מששים, אינו בטל ולכן אסור למנורה, למרות שבמקדש אין את עיקר סיבת הגזירה, דאין לחוש שמא יבוא להדליק במנורה בשמן הפסול לשבת. מ"מ התורה התירה רק שמן זית זך כתית טהור למנורה, או אולי זו גזירה דרבנן, שכך ראוי להיות במנורה שבמקדש. והנה לפי יסוד זה, אף לענין חנוכה יש נפ"מ כאן. דהזכרנו שישנו הידור להשתמש דוקא בשמן זית לנרות חנוכה. ולפי גזירת חכמים אפשר לומר שתערובת של שמן זית ושמן פסול, אפילו השמן הפסול פחות מששים, מ"מ כבר לא יהיה על התערובת שם שמן זית, וממילא נאבד שם ההידור מההדלקה, מפני שבעינינו כעין המקדש. [בתוך ספר מועדי השנה בלבבי משכן אבנה עמ' תקנה - תקטז]

1 ע"י באריכות "דע את נפשך".

2 כמובן שלא זו הדרך היחידה להתחבר אליו יתברך. אפשר להתחבר אליו גם ע"י אמונה, יסורים וכדו'.

מוח מול לב - המשך

נמשיך הלאה בדברי רבינו הרמח"ל, ונראה שהם הדברים שבא לבאר, ונשתדל להרחיב.

וְלֹא מִפְּנֵי שְׂאִין דְּבָרִים אֲלֵה עֲקָרִים אֲצִלָּם, כִּי אִם תִּשְׁאַל לָהֶם, כֹּל אֶחָד יֹאמַר שֶׁזֶהוּ הָעֶקֶר הַגָּדוֹל, וְשֶׁלֹּא יִדְמָה חֲכָם שִׂיחָהּ חֲכָם בְּאֵמַת שְׁלֵא יִתְבַּרְרוּ אֲצִלוֹ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

כל אחד ואחד, גם אותם אנשי השכל המהיר החריפים והפקחים, יודעים את הכלל "רחמנא לבא בעי", יודעים את הפסוק "כי כל לבבות דורש ה" (דבה"א כח, ט), כל זה איננו בגדר חידוש עבורם. הם גם יודעים שאדם שאינו מתחשב בהרגשות הלב - חסר בחכמה שלו, הוא נעשה כמו רובוט, קר ומתנכר. הם מודים בכל זה בפה מלא.

אָךְ מַה שְׁלֵא יִרְבוּ לַעֲיֵן עֲלֵיו, הוּא מִפְּנֵי רַב פְּרָסוּם הַדְּבָרִים וּפְשִׁיטוּתָם אֲצִלָּם, שְׁלֵא יִרְאֶה לָהֶם צַרְרָה לְהוֹצִיא בְּעֵינֵיהֶם זְמַן רַב.

הם לא מבינים מה צריך להתעסק עם דברים אלו כל כך הרבה זמן. כמו שיבואו לאדם פיקח ויאמרו לו: תלמד עשר שעות ששתיים ועוד שתיים שווה ארבע, הוא ודאי יטען שאי אפשר. די, זה לא מעניין, כבר הבנתי, מה הלאה!

ספרי מוסר כל יום? בשביל מה, הוא שואל. תסביר לי, אני רוצה להבין את ההצעה שלך להשקיע בלימוד המוסר. אם תשכנע אותי אעשה זאת, אבל ברצוני להבין מה התועלת בכך!

וְלֹא יִשְׁאַר לְמוֹד הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּקְרִיאַת הַסְּפָרִים מִזֶּה הַמִּין, כִּי אִם אֲצִל אוֹתָם שְׂאִין שְׂכַלְכֶם כֹּל כֶּף דֶּק וְקָרוֹב לְהִיּוֹת גַּס, שְׁאֵלֶה תִּרְאֶה אוֹתָם שׁוֹ-קָדִים עַל כֹּל זֶה וְלֹא יִזוּזוּ מִמָּנֹה, עַד שֶׁלְּפִי הַמְּנַהֵג הַנּוֹהֵג בְּעוֹלָם, כְּשִׁתְּרָאָה אֶחָד מִתְחַסֵּד, לֹא תוּכַל לְהַמְנִיעַ מִלְחָשֵׁד אוֹתוֹ לְגַס הַשְּׂכָל.

אם תראה בן אדם מתעסק יותר מדי באגדתא ובמוסר - ההבחנה הראשונה תהיה: הוא כנראה לא מצא טעם בלימוד, הראש שלו לא עובד מספיק, וכיון שמשהו צריך לעשות וברחובות הוא לא רוצה להסתובב, לפחות תורתו משמרתו, מצא במה להתעסק.

אבל האמת היא, כמו שנראה להלן בדברי המסילת ישרים, שאין דבר עמוק יותר מחכמת המוסר. "הן יראת ה' היא חכמה" (איוב כח, כח), היא לבדה חכמה!

איך יתכן הדבר? וכי הגמרא במסכת ברכות או מסכת שבת אינה חכמה? חס ושלום! אם כן, מה הכוונה "הן יראת ה' היא חכמה"?

ננסה לבאר את העומק שבדברים. נראה מהי חכמה, וכן מהי החכמה העמוקה ביותר שקיימת.

ישנו אדם שהוא אדריכל במקצועו. הוא למד את המקצוע, יודע איך עובדים, זו חכמתו. כמו כן ישנו אדם שסולל כבישים, או אדם שבונה בניינים. גם אלו למדו את המקצוע ועובדים על פי חכמתם. כל זה בגדר חכמה.

אבל ישנו אדם שכל עבודתו היא לפתור בעיות סבוכות. כאשר נתקלים בדברים הפכיים - שם הוא מומחה, וניתן דוגמא.

אם בא איש ומבקש הדרכה איך לחיות בביתו, זו ודאי חכמה גדולה לייעץ לו. אם באה אשה ומבקשת הדרכה - גם זו חכמה. אבל כששניהם מגיעים יחד בתור בני זוג, והאחד חכם ובן זוגו טיפש, האחד חם מזג והשני קר מזג, האחד מהיר והשני איטי - כאן נצרכת כבר חכמה גדולה כדי להציע עצות.

כשיש לפנינו רק צד אחד של מטבע - הרבה יותר קל להציע שם עצות. החכמה הקשה ביותר היא כאשר מגיעים לפנינו שני דברים הפכיים, וצריך להתמודד עמם ולהצליח ליישב את ההדורים ביניהם.

"אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים... ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות". וכי רק את האדם הוא יצר בחכמה, הרי את הכל יצר בחכמה - החיות, הבהמות וכו', "כולם בחכמה עשית!"

ודאי שאת כולם יצר הקב"ה בחכמה, אבל ביצירת אדם מונחת חכמה מיוחדת. מהי? לברוא גוף לבד זו חכמה גדולה, וגם את זה אנחנו לא יכולים לעשות. לברוא נשמה זו גם חכמה גדולה. אבל לברוא נשמה בתוך גוף, שהם שני דברים הפכיים - זהו "מפליא לעשות", זוהי כבר חכמה אחרת לגמרי!

ללמוד גמרא זו חכמה גדולה מאד, אבל זה צד אחד של המטבע. מהו עומק החכמה?

יש באדם שני מלכים: מוח ולב. להסתדר עם המוח לבד זו חכמה גדולה. להסתדר עם הלב לבד זו גם חכמה גדולה. אבל לשדך את שניהם ביחד - זו החכמה הגדולה ביותר שישנה בבריאה, וקוראים לה 'סוד העיבור'.

יש חמה ויש לבנה. ימי החמה הם ש"ה וימי הלבנה הם בערך אחד-עשר ימים פחות. כל סוד העיבור הוא להשוות את ימי החמה לימי הלבנה.

המוח הוא בבחינת חמה, והלב הוא בבחינת לבנה. כאמור, סוד העיבור עניינו לחבר את החמה עם הלבנה. זהו סוד!!

הדבר היחיד שכולם יודעים שקוראים לו סוד, הוא סוד העיבור! לבנות מהלך של חמה ש"ה יום זו חכמה עמוקה. לבנות מהלך של לבנה זו גם חכמה עמוקה. אבל להצליח לחברם ביחד - זהו סוד העיבור שרק חכמים גדולים ידעו אותו, והם היו מקדשים את החודש בבית המקדש. היתה זו חכמה מיוחדת.

בעצם, בנפש כל אחד מאיתנו טמון סוד העיבור. יש לנו מוח ויש לנו לב, יש לנו את ההכרה השכלית, קרה

וחושבת, מסודרת, כל אחד כפי ערכו, ויש לנו גם את ההרגשות העמוקות הנמצאות בתוך לבו של האדם.

עם שכל לבד אפשר להסתדר. עם הרגשה לבד ג"כ אפשר להסתדר. אבל כשבאים לאדם ואומרים לו לחבר את חיי השכל עם חיי הרגש ולפעול עמהם כשהם ביחד - זהו סוד העיבור!

זהו בעצם ענין השכנת השלום בין איש לאשה. האישי שכלי, האשה רגשית, וצריך לחבר את שניהם יחדיו.

מפני מה בעצם קבע הקב"ה שעל כל אחד ואחד מאיתנו להתחתן? כדי שנבין שאת אותו חיבור שאנו עושים בחוץ בין שכל האישי לרגש האשה - עלינו לעשות בין הלב והמוח שבתוכנו. מי שלא מסתדר בענין השלום-בית, כנראה שגם בין המוח והלב שלו קיימת איזו שהיא בעיה.

כל סוד החיים הוא בעצם לחבר את השכל והרגש, ולהצליח לפעול בצורה מאוזנת, משולבת יחד. 'קוב הדין את ההר', השכל הקר - זו איננה דרך חיים. רגש לבד - גם זו איננה דרך חיים, שהרי כבר הזהירונו חז"ל "כל המרחם על האכזרים סופו להתאכזר על רחמנים". דרך החיים הוא החיבור של ההשכלה עם ההרגשה בכל חלק מחלקי החיים.

אדם שאין לו השכלה - תופס לולב ומנענע אותו הפוך, וכבר כתב ר' חיים ויטאל שכשמורידו לקרקע הוא רק מעורר דינים. הוא רוצה לנענע עם כוונה טובה, הוא בא לבית הכנסת, אבל המעשה אינו רצוי.

יש אדם שכאשר הוא מזדמן למקום תאונה רח"ל, מיד הוא רץ לעזור. הוא לא למד החיאה, ובטיפול לא זהיר - הרג את הפצוע. הוא התכוון לטובה, אבל הוא רוצה לדינא. אמנם בשוגג, אבל הוא רוצח. אם לא יודעים איך לטפל בפצועים, עדיף להמתין בצד.

ישנם אנשים שעם כוונות טובות חריו את כל העולם. כתוב בספרה"ק שגם אדם הראשון היתה לו כוונה טובה כשאכל מעץ הדעת, אבל מהכוונה הטובה הזו עד היום העולם כולו סובל. "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", "בזעת אפך תאכל לחם", אלו הצרות שכולם סובלים.

עם כוונות טובות לבד אי אפשר להסתדר בחיים. בשום אופן!

כל סוד החיים הוא לשלב את הכח השכלי שנמצא בתוכנו עם הכח הרגשי שנמצא בתוכנו. זוהי בעצם יראת ה', ולכן היא לבדה נקראת "חכמה". החכמה הטמונה ביראה היא לקחת את הכח השכלי והכח הרגשי ולפעול עמהם ביחד, ונבאר. (המשך א"ה בשבוע הבא).

[בלבבי משכן אבנה על מסילת ישרים פרק א]

בנין עולם ההרגשות - המשך

כמובן שבבית אשר לא עסקו בו עד עתה בנושא עולם הרגשות, תחילת ההשקעה בכך הינה ע"י תזכורת חיצונית, אולם לאחר מכן, הדבר הופך להיות טבעי ומובן מאליו. וכפי שאמא אינה זקוקה לתזכורת מדי בוקר שהיא צריכה להכין ארוחת בוקר לילדיה, אלא זהו דבר טבעי - מובנה בנפש, כך העובדה שצריך להגדיר את בנין עולם הרגשות כיעד - חייבת להיות מובנת מאליה. ולכן לאחר שההורים מפנימים את הצורך בבנין עולם הרגשות של הילד, עליהם לשאוף לכך שהנושא יהפך להיות דבר טבעי ומובן מאליו - לא פחות מהדהאה לחומר. **[ומכיון** שהעברת החינוך מההורים לילדים צריכה להיעשות ע"י גשר שיקשר ביניהם, וכפי שבואר בארוכה בתחילת הדברים, הרי שלפני הדיבורים והמעשים של ההורים, חובה לפתח בילד את עולם ההרגשות שלו - שראשיתו היא אהבה. וכפי שלגוף בריא יש הגדרות מדוייקות בספרי הרפואה, כך לנפש בריאה ישנה הגדרה מדוייקת. ומהי? נפש בריאה היא נפש שמחה! כאשר חסר לנפש את צרכיה - היא אינה שמחה, כאשר יש לנפש את צרכיה - היא שמחה. **כמובן** שהמושג שמחה שבו אנו עוסקים, אינו ענין רק למאורעות קיצוניים, כגון: לידה, בר-מצוה, חתונה וכדומה [אף שבאופן טבעי השמחה בכגון אלו גלויה יותר], אלא החיוניות של השמחה חייבת להתלוות לכל שיגרת החיים]. **כפי** המבואר, המושג עולם ההרגשות חייב להיות נושא בבית - לא פחות מחיוניותם של ארוחת בוקר צהרים וערב. וכשם שהאם חושבת כיצד להכין ארוחת בוקר, ודואגת שהאוכל לא ישרף, שלא יתבשל פחות מדי, שיהיה מתובל כדבעי וכו', כך צריך לתת את הדעת כיצד לספק את המזון של נפש הילד, ולדאוג שהנפש תקבל את המגיע לה במינון הנכון. **יתירה** מכך, לאחרונה יש מודעות בציבור בדבר הצורך לבנות תפריט מאוזן ומזין בבית, ולהקפיד על איכות המזון שיהיה בו כל הצרכים של הגוף, כל ילד לפי גילו ולפי צרכיו. אף כאשר הדבר נוגע למזון של נפש הילד, יש ליצור לו תפריט מגוון שיתאים לכל ילד כפי צרכיו.

שיתוף הילדים בחוויות ההורים - באיזון הנכון

עתה נשוב לעסוק בדרכי הפעולה שבאמצעותם נבנה את עולם ההרגשות של הילד, ונדון במינון הנכון של חשיפת הילד לחוויות ההורים והרגשות שבעקבותיהם. **כאשר** אנו עוסקים בשיתוף הילדים בחוויות של ההורים, חובה להקפיד על האיזון הנכון, מחד יש לשתף את הילדים במידה רבה בחוויות החיוביות של ההורים, ומאידך עלינו לשתפם במינון מועט בקשיי החיים. **הורה** אשר ינסה לשתף את הילדים רק בחוויות הטובות של החיים, במטרה לשדר להם עולם שכולו ורוד, שמח ומוצלח, הרי שהוא יוצר בכך ילדים מדומיינים הסבורים שכ"ביכול אין קשיים בחיים, ויש חשש שכאשר ילדים אלו יצאו מעט למרחב של החיים ויראו שאין זה כך, הם עלולים להיכנס למשבר מסויים. לכן הדרך הנכונה לגדל ילדים מציאותיים היא, מחד לשתף אותם בהרבה חוויות חיוביות, אולם מאידך יש הכרח לשתף גם את הילדים בקשיים שאנו חווים בחיים, כמובן ברמה ובמינון שהם יכולים לסבול. **תנאי** מוקדם לשיתוף הילד בחוויות הרגשיות ששייכות לקשיי החיים, הוא התמודדות נכונה של ההורים עצמם עם מצבים אלו, ורק כאשר התמודדות ההורים היא נכונה, אף השיתוף של הילדים יהיה תועלת.

שימוש בחוויה שלילית כאמצעי לחשיבה חיובית

ננקוט דוגמא מצויה. פעמים רבות קורה, שילד צריך לשהות בבית חולים למשך כמה ימים [איננו עוסקים במקרים קיצוניים רח"ל כגון מחלות כרוניות קשות, שבה"ה אינם מצויים ברוב הבתים, אלא על מקרים שכיחים הנובעים מחבלות או מחלות קלות שמצריכים אישפוז קצר של הילד], וכמובן שאחד ההורים נדרש לשהות לידו בלי לזוז, דבר שבדרך כלל גורם סבל לילדים, וברוב המקרים אף יוצר לילדיהם לשינוי ההורים. **כעת** נשאל את עצמנו, כיצד עלינו לשוחח עם הילד במצב מעין זה? ישנה אפשרות, לשאול ישירות את הילד אודות הסבל והקושי שהוא עובר, וכיצד הוא מתמודד עמם. אולם הדרך הנכונה היא, להתחיל את השיחה מנקודה מוקדמת הרבה יותר, ולשוחח תחילה אודות הקשיים שעוברים על ההורה [שנשאר בבית] וההורה מתמודד עמם, ורק לאחר מכן נשוחח על התמודדות הילד עם אותם קשיים. **נבאר** את הדברים בהרחבה. כאשר אנו משוחחים ישירות עם הילד אודות הקשיים והסבל שלו בעקבות המצב שנוצר, הרי שלא הענקנו לו את הכלים להתמודד עם הב"עיות שלו בצורה נכונה, וא"כ לא הועלנו בכך מאומה. אולם כאשר ההורה מבטא בצורה נכונה את עולם ההרגשות שלו, בכך הוא פותח ערוץ של מכנה משותף בין תחושת הילד לרגשות של ההורה, וכך הוא מסייע לו להתמודד עמהם בצורה הנכונה. **כאשר** אנו עוסקים בדוגמא של ילד השוהה בבית חולים וההורים צריכים להיות צמודים

{המשך בעמוד 7}

נושאים בפרשה

המשך מעמוד 1

למטה, ולפיכך יורד הוא למצרים כדי להוריד את השפע למקום נמוך.

לעמתו יצחק עולה תמימה - אש, עבודתו להעלות את הבריאה מלמטה למעלה, זהו הסיבה שאצלו לא חלה ירידה כלל. ולפיכך נשאר הוא בארץ ישראל שהיא גבוהה מכל הארצות. [ובעומק חזרתו של אברהם אבינו ממצרים לארץ ישראל לאו מכוחו הוא אלא מכח יצחק - כידוע מאד שכח הבן גנוז וטמון הוא באביו. ודוק].

יעקב אבינו כולל את שניהם - כידוע בדברי רבותינו שיעקב הוא הממצע בין אברהם ויצחק, ולכך הוא יורד מן הארץ מכח שרשו של אברהם. אולם הוא שב לארץ ישראל מכח יצחק. וזהו שכתוב "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" כי מכח אביו הוא שב ויושב בארץ ישראל.

בעומק, הסיבה שיעקב נושא שני נשים, הוא מפני שיעקב הוא כופל את שני האבות שלפניו, וכנגדם הוא נושא שני נשים. כי כשם שאברהם אבינו נשא שפחה כדי ששרה תבנה ממנה [ואבנה גם אנכי ממנה], כך יעקב אבינו נושא שני שפחות - זלפה לבנין לאה, ובלהה לבנין רחל.

הקבלות נוספות ביניהם: אברהם אבינו היה בחרן ובא לארץ ישראל, כך יעקב אבינו הולך לחרן ושב משם. וכשם שאברהם אבינו יורד למצרים ארץ העבדים "מבית עבדים". כן יעקב אבינו יורד למצרים. וזהו שכתוב: וישב יעקב בארץ מגורי אביו "בארץ כנען". כי מצרים מצאצאי כנען היה.

יעקב אבינו ביקש לישב בשלוחה לפי שחשב שהשלמים את תיקונו ע"י השלמת ירידתו לחרן. כי מצד ישיבתו בארץ מגורי אביו ביקש לישב בשלוחה בארץ ישראל - אחר שנשלמה עבודת איחודם של אברהם ויצחק. אבל אין הכוונה בקשה בעלמא לישב בשלוחה. אלא השלמת תיקונו וייעודו היא היא הגורמת שמעתה אפשר לישב בשלוחה.

אולם קפץ עליו רוגזו של יוסף. ביאור הדברים: יוסף מלשון תוספת. דהיינו קפץ עליו רוגזו של התוספת שנושא שני שפחות. ולזאת הוצרך לירד למצרים. מכח ארץ כנען - "עבד עבדים יהיה לאחיו" הוא חוזר ויורד למצרים. וזהו "ביקש יעקב לישב בשלוחה" שהשלמים ירידתו לחרן. וקפץ עליו רוגזו של יוסף מלשון תוספת. ומכח זה הוצרך יוסף להמכר לעבד בארץ כנען שרש העבדות, למצרים שהיא "בית עבדים". [תמצית שיחה

הרב בארגנטינה תשע"ח.]

המשך תת שרש אבד

קלקול האבהות באבדת הדעת

במקום נוסף בספר במדבר נבחנת האבדה. "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון. כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון, אכלה ער מואב בעלי במות ארנון. אוי לך מואב **אבדת** עם כמוש, נתן בניו פלטים ובנותיו בשבית למלך אמורי סיחון, ונירם **אבד** חשבון וכו' " (פכ"א כ"ז-ל').

הגמ' (ב"ב ע"ח): דורשת: **ונירם** - אמר רשע **אין רם. אבד חשבון** - אבד חשבוננו של עולם (רש"י: לית דין ולית דיין).

יש לדרוש את הפסוק הזה על **קלקול ואבדת** האבהות של לוט (שנעשה אביו של מואב מקלקלתו עם בנותיו, וכמו שנתבאר בארוכה בשיעור הקודם).

"**אוי לך מואב, אבדת עם כמוש**".¹ ר"ל אוי לך מואב הבא **מ-אב**, הוא לוט **אביו שאבד** וקלקל את **אבהותו, אב-אבד**.

"**נתן בניו פלטים**". קורא למואב **בן פלטים**, ר"ל בנו של לוט שברח למערה ופלט מן הגזירה של סדום.

"**ונירם אבד חשבון**". אבד חשבוננו של עולם, אין חשבון. כלומר: בד"כ, מעשה ההולדה צריך דעת [כמו שאמרו חז"ל: "אין קישוי אלא לדעת"]. אבל במעשה דלוט "אבד חשבון" (**חשבון**, מלשון מחשבה), הקישוי היה שלא לדעת. כמש"כ: "לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו", "ולא ידע בשכבה ובקומה".²

האבדה המתגלית כאן, הינה אבדת וקלקול האבהות, הנובע מאבדת הדעת. כלומר יחס הענף לשורש מקולקל מפני העדר הדעת המצמיחה את הענף מהשורש באופן מתוקן.

אבדת עשו ועמלק - באבדת האבהות

להלן (פכ"ד י"ח-כ') לגבי עשו (הנקרא אדום): "והיה אדום ירשה והיה ירשה שיער אויביו וישראל עשה חיל. וירד מיעקב **והאביד** שריד מעיר".

רש"י: "**והאביד שריד מעיר**, מעיר החשובה של אדום, והיא רומי. ועל מלך המשיח אומר כן, שנאמר בו **וירד** מים עד ים **ולא יהיה שריד לבית עשו**" עכ"ל.

ולגבי עמלק (שם): "וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי **אבד**".

רש"י: "ואחריתו ליאבד בידם, שנאמר תמחה את זכר עמלק" עכ"ל.

בפסוק: "והאביד שריד מעיר" המתאר את נפילתו של עשו, מרומז שורשה של נפילה זו. "**והאביד** שריד מעיר", אבידתו נובעת מאבדת **האב**.

ונבאר: כידוע (והארכנו בזה בשיעור הקודם), עיקר כוחו של עשו היה במצות כ"י בוד אב. אבל עם זאת, אין הוא מכבד את אביו אלא בחייו ולא לאחר מותו ["יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי"]. אדרבה, כל קלקולו הוא בזמן האבלות על האב. אנחנו נוכחים לכך במה שהוא מכר את בכורתו [תמורת עדישים, מאכל אב-לים] דוקא בימי **אבל** אברהם. ולא עוד, אלא שבאותו יום הוא יצא לתרבות רעה.

נמצא כוחו שורש נפילתו. כלומר, הכח שלו הוא כיבוד אב, וגם נפילתו היא בכיבוד אב. כל פעם שהאב נופל, עשו נופל עמו. עשו מיצג את הקלקול של האב האובד. כלומר, רק כאשר האב בחיים הוא מבחין במציאותו, או חז בו [מכבדו] ונשען עליו. אבל כאשר האב אבד, בעיני עשו יותר אין לו שום מציאות וקיום (הצדיק אבד ואין

1 רש"י: כמוש שם אלהי מאב. וא"כ "עם כמוש" הוא מואב. נמצא כאומר "אוי לך מואב כי אבדת".

2 [לא שלא היה שם דעת בכלל, כי אם לא היה דעת, לא היה כח הולדה. אלא שבצד מה, היה חסר דעת].

איש שם על לב), ואז אבד לעשו שורשו, ואין לו על מי לסמוך, והוא מתמוטט.

דברי חז"ל: "הנה אנכי הולך למות", מכאן שכפר עשו בתחיית המתים.

בזאת מתבטא בבירור ההבדל שבין יעקב לעשו. לישראל המאמינים בתחיית המתים, אין האב אובד לגמרי, כי הוא עתיד לקום.

ולא עוד, אלא שעל יעקב אבינו אמרו ז"ל: "יעקב לא מת, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". כלומר, האב תמיד ממשיך לה-תקיים. התיאור '**זרעו** בחיים' מלמד שצאצאיו החיים תמיד מתייחסים אליו כאביהם [מכבדו בחייו, מכבדו במותו]. בכך הם **יוצרים** את קיומו של האב, ונמצא **אף הוא בחיים**. אבל לעשו, שאין מכבדו במותו, ואפילו בתחיית המתים הוא כופר, נמצא שהאב אבד לגמרי. ומכאן השורש לנפילתו, כנ"ל.

ולגבי עמלק: ידוע המשל שרש"י מביא בסוף פרשת בשלח, לבאר את הסמיכות שבין פרשת 'היש ה' בקרבנו' לזו של 'ויבא עמלק וילחם עם ישראל': משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך. היה אותו הבן רואה חפץ ואומר: "אבא טול חפץ זה ותן לי", והוא נותן לו. וכן שניה וכן שלישית. פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן: "ראית את אבא?" אמר לו אביו: "אינך יודע היכן אני?!" השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו.

"ראית את אבא?", "היש ה' בקרבנו?", היא מידתו של עמלק (בן בנו של עשו).³ האב אבד. הבן אינו רואה את אביו.

כידוע, עמלק היה זורק מילותיהם של ישראל כלפי מעלה. והרי מקום המילה [אות ברית קודש] הוא השורש והמקור של הבן. משם האב נקרא **אב**.

בזריקת המילה כלפי מעלה (טול את שלך) עמלק מראה על רצונו להפריד בין הענף לשורש. הוא מבקש לסלק את הופעת העליון בתחתון, את הקשר בין האב לבן.

נמצא שעמלק הוא נציגה של **האבדה** בעולם הזה.⁴

ביתר דיוק, בחינתו של עמלק מרומזת במילת **אבידה** ביו"ד. כי תיבת **אבדה**, לפעמים כתובה בתורה בארבע אותיות א' ב' ד' ה', ולפעמים היא כתובה בחמש אותיות א' ב' ד' ה'. בכתובה בחמש אותיות, ישנה הבחנת האבד-ל"ה. כמו שדרשו חז"ל על הכתוב: "כי יד על כס י"ה, מלחמה לה' בעמלק מדר דר": אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק. כלומר מר מציאותו של עמלק מהוה הפרדה בין ה"ה ל"ה, של השם הגדול.⁵

ועל כך: "ואחריתו עדי **אבד**", כמו שכתוב "כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים", "תמחה את זכר עמלק". כלומר מאבידה (שיש לה עדיין קיום בעולם) הוא הפוך לאבדון.

3 וכידוע, הדביקות במידה מביאה להתגשמותה. כשישראל נגעו במידתו של עמלק מיד הוא נזדווג להם.

4 במעשה של שאול כידוע, בני עמלק התחבאו בתוך הבהמות, ורק אודות כך ניצולו ונתקיימו. זו בחינה מסויימת של גלגול. בכך אנו רואים שכל קיומו של עמלק (עד שימחה שמו) עומד על בחינת הגלגול, שהוא בחינת אבדה, כנ"ל.

5 וזהו: "ראית את אבא?" כידוע שאותיות י' וה' שבשם מרמזות על או"א.

מודעות ה'אני'

ברור א"כ ששורש ההוויה של האדם היא עצם המודעות לזה שהוא קיים. מודעות האדם לקיומו זוהי מודעות עמוקה מאוד בתוך האדם, ומשם האדם בונה את הכל.

כל בוקר אנחנו אומרים מיד בהשקמה - 'מודה אני, הרי שדבר ראשון יש אני שמודה. אף שמיד אנחנו אומרים 'מודה אני לפניך מלך חי וקיים וגו', הרי שאנחנו ממשיכים ל-'לפניך' זה חיובי מאוד שאדם מודע שיש לפניו מלך חי וקיים, אבל דבר ראשון הוא צריך לדעת שיש אני, יש אחד כזה שהתעורר עכשיו, שהוא נמצא וקיים. אולי זה מצחיק לשמוע אבל המודעות הזו לקיום האני, היא דבר נעלם. הרי שישנה עבודה שורשית ביותר שהיא הבסיס להכל, שהאדם יהיה מודע לעצם היותו קיים. המודעות הזו צריכה להגיע לאדם כבר מאותה הידיעה הפשוטה הידועה לכולם.

נוסף על כך, כל אדם צריך לשבת עם עצמו זמן מה ביום, ובזמן הזה הוא לא עושה כלום, הוא לא פועל, הוא לא מדבר, הוא מנסה להשקט את המחשבות מסביבותיו, והוא מנסה להתרכז בעצם כך שהוא קיים. על מנת לבנות את הידיעה הזו, האדם סוגר ומבודד את עצמו, הוא מעמיד את עצמו במקום שקט שאין לו הפרעות חזונית מכל סוג עד כמה שניתן. הוא משכיח ממוחו בהדרגה ובאיטיות את הסובב, יש שיערו בניגון ובכל אמצעי אחר בכדי להגיע להשקטה. ואז הוא חושב בעצם היותו קיים - 'אני קיים'.

מי שרגיל בכך יודע כי עצם מחשבה זו נותנת הרפיה חזקה מאוד לנפש. יתר על כן כאן האדם מיסד את הבסיס המוצק שעליו הוא יבנה מכאן ואילך את כל העבודה עם נפשו. הבסיס של הנפש היא עצם הידיעה שאני קיים. בתחילת הדרך המחשבה הזו כמובן בר-רחת מהר מאוד. אולם האדם מודע להיכן מחשבתו נטתה, הוא נותן למחשבה הנוכחית לפסוח בשקט, ואז הוא מחזיר את עצמו למחשבה השורשית - 'אני קיים'.

ככל שהאדם יצליח להגיע לשקט יותר עמוק בתוכו, הוא יאמר את המילים הללו יותר עמוק, הוא יחשוב בהם יותר עמוק, עד כדי שהוא ינשום את המילים הללו כפשוטו. הנשימה של הדברים היא ההפנמה שלהם מבחוץ לבפנים, כמובן שבסוף זה אמור להגיע לעצם הגילוי הפנימי. האדם מעמיד את עצמו, מיחד את עצמו, הוא קובע זמן לכך שהוא זוכר שהוא קיים. אלו הן זמני השקט שהאדם מעמיד לצורך כך.

בנוסף לכך, כל אחד מאיתנו חווה במשך היום זמנים של ערוב, זמנים של בילבול. זמנים שהוא מרגיש שהמחשבה מטשטשת. לפעמים אלו הן הרגשות, פעמים שאלו מחשבות, פעמים שזה הכל ביחד. לפעמים הטשטוש יותר חזק, לפעמים הטשטוש יותר נמוך, לפעמים הסיבות ברורות. ישנם טרדות מסוימות, ואזי המקור לטשטוש ברור, ולפעמים הסיבות אינן ברורות.

כיצד האדם ישיקט את עצמו?

לאחר שהאדם זכה להתחבר לנקודה של אני קיים, כאשר מגיעה שעה בה הוא מזהה אצל עצמו ערוב של כוחות, בילבול מחשבות, בילבול רגשות. הוא עוצר את עצמו לרגע, הוא נושם עמוק ואומר לעצמו - 'אני קיים!'

בשעה שהאדם מטושטש הוא בעצם יצא החוצה, הוא קיבל איזושהו עירוב של כוחות שסותר אחד את השני, לכן הוא מרגיש טשטוש או מחשבתו או נפשי רגשי. כאשר הוא ירצה ליצב את אותו טשטוש כיצד הוא ייצבו? - הוא צריך לחזור לנקודת השורש. אולם אדם שהשורש שלו זה רצונות, אזי בשעה שהוא מבולבל להיכן הוא יחזור? - לדאבנו הוא יחזור לכל מה שהוא רוצה. נתבונן, כאשר האדם רוצה להשקט את הטישטוש שלו, היכן היא נקודת ההשקטה הראויה? היכן יעמיד האדם את עצמו בנקודה רגועה? התשובה האמיתית: בעצם היותו קיים.

אולם מי שעדיין לא התחבר לעצם הווייתו, אזי גם אם בשעה שהוא מבולבל הוא יגיד לעצמו שהוא קיים, הוא רק יוסיף לעצמו עוד בילבול על הטישטוש לו. אולם אדם שמ- כוח עבודתו בזמני השקט קנה איזושהי נקודת חיבור והרגשה למודעות שהוא קיים. אזי בכל עת ובכל שעה שהוא מרגיש עירוב בכוחות הנפש, ראוי לו לחזור לנקודת הראשית שבנפש שהיא בעצם - 'אני קיים'. שם הוא ירגיש נייחא, הוא ירגיש חזרה למקור.

נכון שלאחר מכן ישו בו אליו שוב המחשבות הרצונות וההרגשות ויתחילו לצאת שוב, אך זהו התהליך הטבעי שכולנו מכירים ואין בו פסול. משל לאדם שמגיע לבית אחרי יום עבודה ארוך בשעה מאוחרת מאוד, שהראש כבר לא עובד לו, הרגלים לא זזות, ואין עם מי לדבר. הוא הולך לישון וקם בבוקר כבריה חדשה. כך גם חזרת האדם לעצמו זו מעין שינה.

שינה עניינה בעצם לקחת את הכוחות ולהחזיר אותם למקור, וכפי שידוע לכל שהנ- שמה חוזרת לשמים בזמן השינה, כך כל הכוחות חוזרים למקורן. כלומר, במשך היום שאדם טרוד ומעורב, הוא בעצם יצא מן המקור, הוא נפגש בכוחות נפש מעורבים והם מבלבלים אותו, הם יוצרים אצלו מתחים וכדומה, והוא ישיקט אותם ע"ז זה שהוא יחזיר אותם לשרש.

כאשר האדם מרגיש עירוב של כוחות, ראוי לו לחזור לנקודת הראשית שהיא עצם הידיעה שהוא קיים. [מתוך הספר דע את נפשך פרק 1]

אליו בתורנות, הרי שמחד האב או האם שנשארו באותו לילה בבית עם שאר הילדים, צריכים לשוחח עמהם אודות הקושי שיוצר החס- רון של ההורה השני, אולם מאידך, עליהם לתת את הדעת כיצד לע- שות זאת. כלומר, מטרת השיחה אודות הקושי שבחסר אינה יכולה להיות כנקודה של תוגה, אלא היא חייבת להיבנות על שני הצדדים, על החסר מחד, ועל הנקודה החיובית מאידך, וכפי שיבואר לפנינו.

קודם שנבאר כיצד נעביר זאת לילדים, נקדים ונבהיר שת- חילה ההורה צריך לשכנע את עצמו בכך, ורק לאחר מכן העברת הדברים לילדים תוכל להיעשות בצורה הנכונה. **הבה** נתבונן. כאשר אב או אם נשארים לבדם בבית והם מרגישים היטב את החסר של בן או בת הזוג, כאשר הם האחראים הבלע- דיים לקום לכולם בלילה, ועליהם להוציא אותם ללימודים לבד

בבוקר, וכל המשממע מכך. בנקודה זו כל אחד צריך לבדוק את עצמו, מה גורמת לו המחשבה אודות המצב שנוצר. כאשר המח- שבה אודות החסר, מביאה אותו לידי נטיה לעצבות או דכדון, הרי שכמעט לא תהיה תועלת אם הוא יתנף בכך את הילדים. ואדרבה, מסר של עצבות ודכאון מצד ההורה, עלול לגרום את ההיפך מכך.

לכן, תחילה ההורה שנשארו לבדו צריך להתמודד בעצמו עם אותו חסר, וכפי שצויין, כאשר חושבים רק על החסר, אין זה נחשב להת- מודדות כלל, כיצד אם כן נוכל להתמודד כראוי עם המצב שנוצר?

אדם שנשארו לבדו בבית וחש את החסר, יכול לחשוב לע- צמו: 'אמנם המצב הנוכחי יוצר לי קשיים מסויימים, אולם כעת אני לומד להעריך את המצב השגרתי בבית, כאשר אני יכול לקבל סיוע מבן או בת הזוג בניהול הבית'. כאשר מצ-

ליחים לייצר סוג חשיבה מעין זה, הרי שהחסר מצליח ל- צור [באופן יחסי] נקודה פנימית בנפש של אושר מסויים. **כמוכ**, שאין הכוונה שכאשר האדם יתרגל לחשוב כך, תפרוץ אצלו

שמהו שישון בעקבות המצב שנוצר - עד כדי כמיהה שהמצב הנוכחי ימשך כמה שיותר. וברור שהחסר מציק ומפריע לו בניהול הבית, אולם במקביל לאותו חסר, נוצר אצלו מימד פנימי יותר של הערכה והוקרה, והוא הצליח להפיק ממנו נקודה של תועלת ב-

מות מבט של הכרת הטוב והערכה גדולה יותר על חיי השיגרה. **ומעתה**, רק כאשר ההורה מצליח להביט על הצד החיובי שבד- בר - באופן שהוא גובר על הצד השלילי, יש באפשרותו לשוחח עם הילדים אודות הרגש השלילי שיוצר החסר של בן או בת הזוג.

מדוע? מכיוון שכאשר ההורה משתף את הילדים בשני הצדדים, מחד בקושי שהחסר יצר, ומאידך הוא מתאר להם עד כמה הוא למד להעריך את הימצאותו של בן הזוג ביום יום, הרי שהוא מעביר מסר לילדים שהחסר אינו מבטא שלילה מוגמרת, ואדרבה, היל-

דים מפנימים שלעיתים יש בכוחו של רגש שלילי לבנות את האדם. **וביחוד** כאשר ההורה עצמו מצליח להשתכנע בכך והדברים יוצאים עמוק מנפשו, הרי שהילדים קולטים זאת, והם מצליחים להתמודד

[כל אחד לפי רמתו] עם החסר של ההורה, באמצעות המחשבה אודות התועלת בהימצאות התמידי. ובאופן טבעי, כאשר אנו מת- חילים לשוחח בפתיחות, בשלב מסויים אף הם יתחילו לדבר על כך.

דוגמא נוספת להיבט חיובי בדבר שנראה כשלילי לחלוטין. בני זוג נשואים במשך מספר שנים, ואינם זוכים להיפקד בפרי בטן. ברור הדבר שמציאות זו יוצרת חסר מובהק בנפש, אולם האם זהו חסר גמור ללא מעלה כלל? יעידו רוב האנשים שנאלצו לחוות

מציאות זו, שבעקבות כך הקשר בין בני הזוג התהדק! הרי, שאף במציאות שנראית כקשה במיוחד, ניתן למצוא את נקודת האור. **אכן**, אין הכוונה שאם היו שואלים את בני הזוג הללו מלכתחתי

לה אם הם מעוניינים להתמתין שנים רבות כל כך לילדים על מנת להדק את הקשר ביניהם - הם ודאי יענו בשלילה, אולם לאחר שנקלעו למצב זה, דרך ההתמודדות שלהם צריכה להיות באופן הנ"ל, מחד עליהם להכיר בכך שיש להם חסר מובהק שיוצר בעיות וקשיים, אולם מאידך יש למצוא את המימד החיובי שבדבר.

[מתוך "דע את ילדיך" פרק ב]

דרכים להמשכת ניסים

מקץ ז"ל, "יש תורה שבנגלה ויש תורה שבנסתר, וכן בנסים יש נסים נסתרים ויש נסים נגלים. וכשאדם עושה מצוות ולומד תורה בלא מוח ודעת שלימה וכמו ישן דמי ואז אין כח בתורתו לעשות נס נגלה, רק אחר שלומד במח ושכל גדול יכול לגרום שיתגלה נס" עכ"ל. כי המשכת כל דבר ע"י התורה שמכוחה נברא העולם ומכחה מתקיים, ולכן כפי ערך עסקו בה כך מושך נס. אופן נוסף הוא מש"כ הבעש"ט הק' להפך סדר האותיות כגון מצרה לצהר, ע"י בדבריו בפרשת נח. וכל זה רק למי שבמדרגת נפשו דבק באותיות ונעשה עליהם בעלים ולכן יכול לשנות סדרם וע"כ לשנות הגזירה ולעשות נס.

אופן נוסף הזכר בדברי המאור עינים הנ"ל קצת באופן שונה וז"ל, "ע"י לימודינו התורה בדרך נסתר נעשה נס נסתר וע"י נגלה נעשה נס נגלה" עכ"ל. ובאמת איכא ג' אופנים לפעול נס. א. ע"י יהיב ליה ידיה ואוקמיה (ברכות ה' ב'), בחינת מעשה. ב. בחינת דיבור, "ותגזור אומר ויקם לך" (איוב כ"ב כ"ח). ג. ע"י מחשבה כנ"ל. והכל תלוי מהיכן מושך הנס ולפ"ז תלוי צורת המשיכה. והנה בגמ' שבת (ל"ג ב'), אמרו גבי רשב"י הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא. וטעם הדבר כי הנהגת הנס היא למעלה מהנהגת העולם, וכאשר מאיר אור הנס בבריאה הוא מאיר לרגע קט וחוזר ומסתלק. ובכדי לקבוע את אותו האור לכך אמר איזיל אתקין מילתא, והתקנת מילתא נעשה כלי לאור הנס וע"כ אור הנס נעשה קביעא וקימא בארעא. וזהו הטעם שבקשה אסתר כתבוני לדורות (מגילה ז' א'), שהרי אמרו שם במגילה (י"ט א'), ומה הגיע אליהם דאיתרחיש ניסא, ובכדי לקבוע הנס בקשה כתבוני לדורות. וכן בנס חנוכה אמרו שם בשבת (כ"א ב'), לשנה אחרת קבעום וכו', כי בשעת הנס היה אור לנס, ולשנה אחרת רצו לקבוע אור הנס ע"י כלי בחפצא ובזמן. ולכן נס חנוכה שהוא מפורסם הנס, כמ"ש בשבת (שם) וכן מקרא מגילה שהוא לפרסום הנס כמ"ש במגילה (ג' ב'), מקרא מגילה עדיף משום פרסומא ניסא. כלומר שיע"י נר חנוכה ובקריאת המגילה מקבעים את אור הנס בארעא. ופרסום הנס הוא הוצאתו מכח לפועל וקביעתו בארעא.

[מתוך מאמרים הרב לא הודפסו]

ובטוחים שיצאו בדימוס (ע"י ויק"ר כ"ט א'). ובעצם היותם בטוחים זהו גופא מה שמושך להם הנס.

עוד בחינה מצינו בספר דגל מחנה אפרים פרשת חקת, וז"ל, "ולכן מגלה ועושה ה' נסים לצדיקים, כי מבחינתם הוא ענין הנס כי במחשבה הכל אחד, ובמחשבה יוכל להשתנות מן הטבע, כי שם הכל שוה ואין שם פירוד כלל, רק הכל אחדות אחד" עכ"ל. ולכן צדיק שדבק בעולם המחשבה יכול לעשות נס. בחינה נוספת מצינו במ"ש חז"ל (ברכות כ' א') מה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים וכו' קמאי מסרו נפשיהו על קדושת ה', והרי שהמוסר נפשו נעשו לו נסים. וביאור הדבר כמ"ש בספר ליקוטי אמרים - אור תורה (למגיד ממזרזטש, עמ' 21 במהד' חב"ד בחלק ליקוטי אמרים), וז"ל "אין דבר יכול להשתנות מתולדה לתולדה אחרת כמו ביצה שנעשה ממנה אפרוח שצריך מתחילה להתבטל כלל מתולדת ביצה דהיינו מתולדה ראשונה ואח"כ יכול להיות תולדה אחרת ממנה. כן כל דבר צריך להיות כן שצריך לבוא למדרגת אין ואח"כ יכול להיות דבר אחר. וכן בכל הנסים שהם בשינוי הטבע צריך שיתעלה הדבר בספירת אין ואח"כ משפיע משם באופן שיהיה נס" עכ"ל. ועיין עוד בספר הנ"ל (פסוקים מלוקטים עמ' 166 בחלק אור תורה) וז"ל, "וכשרוצים לעשות דבר שכנגד העולמות, צריך לעשות זה הדבר במחשבה כי שם הכל אחדות אחד גמור". עכ"ל. ולכן צדיקים שמוסרים נפשם ע"ז דבקים במידת האין, ולכן ע"ז נעשה להם נס. אופן נוסף מצינו בספר הנ"ל (עמ' 112 בחלק ליקוטי אמרים), וז"ל "אם יתקשר האדם לרצון הקדום יוכל להמשיך משם השתנות שירצה ולעשות נס".

אופן נוסף מצינו בזה בספר כתר שם טוב וז"ל, "בשם הבעש"ט זלה"ה. אם אדם בא לידי סכנה ח"ו וצריך לנס, אזי יתן ח"י גדולים בשביל נרות לבית הכנסת ויאמר בפה מלא, אני מנדב ח"י גדולים לנרות בשביל נשמת רבינו מאיר בעל הנס, אלהא דמאיר ענני, אלהא דמאיר ענני, ובכן יה"י מלפניך ה' או"א כשם ששמעת את תפלת עבדך מאיר לעשות לו נסים ונפלאות, כן תעשה עמדי ועם כל ישראל עמך הצריכים ניסים לניסים נסתרים ונגלים אמן כ"י"ר, עכ"ל. והעומק שדבק בנשמת ר"מ ומעוררה, ומכוחה מושך את כח הנס. אופן נוסף מצינו בספר מאור עינים פ"ר

מצינו כמה סיבות שיעשה לאדם נס. ז"ל הרמ"ק באור יקר פרשת פקודי: "ענין הנס יהיה וכו' כענין יוסף, ראה ארוננו של יוסף וכו'. וטעם שהוא [יוסף] עשה כנגד הטבע שהיה בחור וכו', וטבעו הכניע, א"כ יכנע הטבע מפניו ויעשה נס" עכ"ל. אופן נוסף מצינו בגמרא (קידושין ל"ט ב'), שבמקום דקביע היזקא לא סמכינן אניסא לצורך מצוה. והרי שלצורך מצוה [במקום דלא קביע היזקא], הן לצורך המצוה עצמה, והן בדרך הליכה למצוה, ואפילו בדרך חזרה, נעשה להם נס מכח המצוה. והרי שהמצוה הוא כח להופעת נס. אופן נוסף להמשכת נס מצינו בספר רב ייבי על התלים כ"ד, וז"ל "כתוב בספר תולדות יעקב יוסף בפרשת צו בשם הריב"ש ענין נס הוא שנתחדש הדבר בפעם ראשון על הטבע נקרא נס, ואח"כ נעשה זה טבע ג"כ. וכן מביא שם בשם האריז"ל ע"י.ש. וכן שמעתי מפי הרב ר' משה ב"ר נחמן קאסיוויה ז"ל, על מה שארז"ל ביום שנפקדה שרה אמנו נפקדו עמה כמה עקרות. אין הפירוש שנפקדו עמה כמה עקרות בו ביום, וא"כ אינו מוכח שהפקידה היא בשביל שרה, אלא שמא הוא בשביל אחרת. אבל הפירוש הוא ששרה אמנו פתחה הצינור של פקידת עקרות שנעשה נס גדול על ידה ואח"כ כשנפקדת עקרה עד ביאת המשיח הכל הוא ע"י אותו הצינור שפתחה שרה" עכ"ל. והרי שהנס לא נעשה עבור אותו אדם, אלא ע"י שהצדיק פתח הצינור של נס, ועתה כבר יותר בנקל לאדם להשתמש עמו.

והאופן לעשות זאת, כתב בספר דברי אמת השלם וז"ל, "שמעתי מהרב המגיד מזלמטשוב ז"ל שבאותיות הסיפור [של הנס] מעוררים השורש של הניסים כי הכל באותיות". ועוד אופן לזה מצינו בספר דברת שלמה על מגילת אסתר וז"ל, "אפילו נסים פרטיים הנעשים לאדם שהשי"ת עוזרו מאיזה צרה, או אפילו לאדם אחר, וכשיזדמן ח"ו כמו הצרה הזאת לשום אדם, כשיזכור ישועת השי"ת לאדם שהצילו מצרה כזאת, גם היום יוכל להמשיך ישועת ה' להנצל גם כעת מצרה כזאת, רק שיהיה בבטחון גדול ובאמונה שלמה ובדביקות בהשי"ת" עכ"ל. אופן נוסף לעשות נס מצינו בספר אמרי פנחס (שער אמת ואמונה נ"ז), וז"ל, "ויש לדעת איך נעשה נס, כשאדם מאמין באמת בהשי"ת והוא נקרא אמונה [ואמונה הוא נה"י] וזה נס, וע"ז נעשה נס". וע"י במטה אפרים שכתב שבר"ה בני ישראל אוכלים ושותים וכו'

שאלות ותשובות

שאלה: אדם שסובל מדימוי עצמי נמוך, מה העצה היעוצה לרומם אותו מדמויו הנמוך.

תשובה: ישנם רבים שאין להם ערך עצמי מצד עצמם, ערכם נמדד רק ביחס הדור הקודם - ההורים. או ביחס לדור הבא - הילדים. הסיבה לכך היא מפני שכל עיסוקם נע סביב הוריהם וסביב ילדיהם, ואילו הם עצמם נאבדים. כביכול אין

להם זכות קיום. ותרופתם היא: כל אדם יש בו את הבכח ואת הבפועל. ולפיכך כל אדם מישראל אף אם מצד הבפועל לא זכה עדיין לאישיות מיוחדת. עכ"ז מצד הבכח הרי מושרש הוא בחלק אלו-ה ממעל, והנו אחד מששים רבוא נשמות ישראל. ומצד זה אין גבול לערכו וגודל רוממותו. העמקה בנקודה זו יש בכוחה לרומם את האדם מדימויו הנמוך.